

F O A T A

pentru

MINTE, ANIMA SI LITERATURA.

Nr. 15.

MERCURIU, 11. APRILIE

1856.

D I P L O M A

D o m u n t u i V o r n i c u

Constantin Hurmuzachi,

prin care se recunoscă de pamanteanu îndreptatitul
in Moldova cu tota generos'a sa familie.
(Ved si Găzeta Transilvaniei Nr. 27, col. a 3-ia.)

(Dupa cum se publică din partea secretariatu-
jui de statu suptu. Nru. 3.)

„Даи Ворніка КОСТАКІ ХВРМЗАКІ, пріп
евпліка са din 21. Мартie Ne-az фъквтв черере de
а се реквноаните de пътънтеанз, че темеизл до-
кументелорв звѣдъшате de Dлві жи орїцнал, шї
анзме: а) О карте domneackъ de la Скарлат А.
Калімак BBd. din 20. Іюль 1813. в) О adesverindъ
а Dibanaляi Moldovei din 15. Апрілъ 1819, дн-
търітъ de ачелані Domn. с) О Карте Domneackъ
дела Ioan Стврза BBd. din 2. Ноемвріе 1827. д)
О звѣоіаль din 13. Ноемвріе 1831, шї е) О чесіе
din 12. Mai 1846, каре довідеаск: 1) Къ Хвртвзъ-
кештіи аз фоств пэрвреа din жичештв воіері кре-
динчионі ai Moldavie, шї воіері алеші ai Сфатъ-
зі, шї ai Dibanaляi Domnească. 2) Къ ачеасть
фаміліе аз автв жи Moldova таі твлтв тошії,
днтрв каре зна къштігать пептв вреднічіе пріп
данія дела преа-ферічізла житв потеніре Domn
Григоріе Гіка BBd. чел вътъръп. 3) Къ въпвл сев
Медеанічерізл Константін Хвртвзакі каре, за лв-
реа Бъковінеi de кътъ Лтпвръдіеа Австріеi, авеа
тошії атътъ жи Moldova кът шї жи Бъкова, аз
ръмасв ашезатв жи Moldova, unde аз шї тре-
жутв din віацъ. 4) Къ пърітеле чъз Dлві Вор-
нікаi Doксакі Хвртвзакі с'ав пъсквтв жи Moldova
ла пъріндаска са тошіе Хородіштеа, din ціпітвзл
Хърлъзі, десь лвреа Бъковінеi аз тоштепітв
шї аз стъпълітв ка шї твлці алці воіері Moldo-
veni, атътъ жи Moldova кът шї жи Бъковіна

тошій, ші сав опоратъ ла апвъ 1819 въ рангѣ de
Kamian, іар ла апвъ 1827 въ рангѣ de Arg. 5)
Къ din тошійле че пъріпелъ съзъ ав автъ дѣ
Молдова зна (цвѣтътate din тошіеа Teioasa сав
Нетрештий din дінѣтъ Doroхоізлі) ав ешітъ din
стъпъпіреа са токтай ла 1831, іар алга (цвѣтъ-
тate din тошіеа Іпотештий din дінѣтъ Ботопані-
лор) токтай ла 1846 ав трекътъ пріп чесіе кътъ
зна din сюоріле D-ле Ворнік. Костакі Харівзакі.
6) Къ ла 1819 Dіbanul Moldovei дїпреезъ въ
Domnul de ăzatvichea, іар ла 1827 Domnul Ioan
Сіврза ав рекъпоскътъ не пъріпелъ съзъ de про-
піетаръ дїпіртъшітъ de тоате прівілєційле пъ-
тъпіешті че ав ші алці повілі de стареа са; ші
7) Къ пріп земтаре пъріпелъ D-сале пісі одатъ
п'яз дїпчетата а фі пътжитеанъ ші воерів Moldo-
ваш, пісі ав извѣтъ перде дрігзріле націоналітъ-
дії ші але indiенатълі, прекътъ по ле-а-з пер-
дѣтъ пісі чеілалці воері ai Moldovei, карій авъндѣ
тошій атътъ дѣ Moldova кътъ ші дѣ Баковіна,
из петрекъ дѣ Moldova, чі дѣ цері стреіне, адъо-
гънѣs D-лэi Ворнікъ, къ ачесте дїпкпцврі по-
ласъ пісі о змвръ de дїndoialъ: 1) Къ D-лэi есте
пътжитеанъ Moldovan, ші; 2) Къ dicoziдїile din
Капітулъ ал IX ал Регламентълві Organікъ, Алекса
Х пісі се потвъ апліка дѣ прівінда D-сале, пептрѣ
къ еле пресзпнъ зпз стреінъ, стреінъ ноз венітъ,
аша дар пекъпоскътъ ші decnre каре пісі се поате
дїпкъ шті de мерітъ сав по а фі admis въ віе-
фачеріле indiенатълі політікъ, пресзпнъ зпз
стредъ de націе, ба кіар ші de реліціе, іар D-лэi
ав довоедітъ пріп актеле de mai съзъ къ есте Mol-
doban ші фіз de пътжитеанъ moldovan, de реліціе
ортодоксъ ші капоскътъ дѣ Moldova, unde, dazb
fiinirea стеділоръ зпіверсітаре, съзъ запечатъ ші
зnde пегрече de mai віne de doi-спре-зече аoi, дѣ
кърсълъ кърора орі чіе ав пътътъ съ се дїпк-
dineze decnre прінчіпіе, къртъріле ші пъртъ

ріле сале ші de есте ші din іштъ Молдованъ саг
нъ. Не льгъ ачесте къ есте штігтъ към къ прі
офіселе Ноастре аз фостъ памітъ ла апъл 1850
тетъръ ал Комісіе пентръ реорганизареа дівъ-
цьтврілоръ пвкліче, іар ла апъл 1852 тетъръ ал
Комісіе Лецілоръ: къ пентръ актівітатеа че аз
дісвълітъ ка Редакторъ ал Регламентълі Сколаръ
щі астъзи есте діл лвкіре, аз фостъ опоратъ къ
рапгу de Аль, іар пентръ сіргінда са ла комісіа
Лецілоръ, къріа ділкъ ла апъл 1853 аз діффідошатъ
партеа 1-я din Kodika Непаль, къ рапгу de Вор-
вік, ші къ Могофедіа Дрентъції не темеіз. Di-
пломелор діффідошатъ de D-лії ші каре атес-
тазъ къ аз үрматъ ші аз фінітъ къ сікчес
еміненітъ кврса дівъцьтврілоръ цімпасіале, квр-
са Франкітъдеі філософіче, кврса факсимітъдеі
штігтілоръ політіче, іаз реквіскютъ компетенду
ші дрітъл de Адвокатъ до каззе чівіле, дрітъ
реквіскютъ ші de Disavala Домпескъ. Не ачесте
дар квінте легале ші довеzi автентіче, ръзътън-
дасъ дрітъл D-сале Ворпіквлі K. Хэртвзакі
de молдованъ ші пътътвітанъ, аз червътъ прі
тата спілкъ, ка съ і се реквіозскъ овштепіте прі
словогіреа актівіті квенітъ.

Ачестъ спілкъ рекоміндъндо къ реголюдіа
Noастре Disavala цепераль „спре а лва діл прі-
віре лерівіта череро а D-сале Ворпіквлі K. Хэртвзакі“ Disavala, дкіре деліверація үрматъ, прі
рапортъл сава N. 81, Ne ділкредингеазъ, къ din
домпештіліе актіръ ші аз сікса енгізтерате, аз рек-
віскютъ діл юанімітатеа вогрілоръ дрітъл
de пътътвітанъ че D-лії Ворп. Костакі Хэртвзакі,
къ тоатъ фамілія са аре діл Молдова, прекътъ ші
деосевітеле сервідії съвіршіте церії de D-лії
Ворпіквлі, ші каре діл рекоміндеазъ de адевъратъ
шіз аз Патріе, аз ші підініз ші а ле сале теріте
персонале, каре ачесте тітлірі пштерніче л'єт ші
діндемнатъ а консистата ви таңдеміре дрітъл de
індіденъ а зе D-сале Ворпіквлі K. Хэртвзакі ші
але джареци сале фамілій къ тоате пророгатівеле
шітте къ еле.

Не ачестъ темеіз дар ші донъ канонінда de
анроане че ші діллініе авеітъ де спре дрітъл
ші аз сікса арътате, сенімантеле de адевъратъ па-
тристът а ле D-сале Ворпіквлі Хэртвзакі, ші де-
спре земаселе сале сервідії an деосевітеле діврълі
дісемітъзаре яз каре аз фостъ червътъ конкіресы
D-сале, спре фолосула ші яшінарае цареі, аз ші
підініз ші де спре овестітатеа повіліві сік кара-
теръ діл тоате реладіне прівате ші охвітіче. Ноі

ди пштереа Domпештіе Ноастре пророгатіве, прі
ачестъ Dіпломъ чеі словозімъ сава а Ноастре
іскълітвръ ші печете, контра-сірнатъ de Секрета-
ріатъ de Статъ, фачетъ квіскютъ тутвроръ къ
пора се квінте а шті, къ реквіоаштъ ші ділтъ
рітъ D-сале Ворпіквлі Костакі Хэртвзакі ші
Джареци сале фамілій, дрітъл де спілкълі iindi-
катъ діл Молдова, крътънді а се фолосі атъ
D-лії Ворпіквлі ші джареага D-лорсале фаміліе de
тоате дрітъліе ділсішітіе воерілоръ пштъптен
а ачестълі прічинітъ, кътъ погоръторії D-лорсале
din neamtъ діл neamtъ, пентръ каре атъ ші порон-
чітъ de a се пшліка спре овштеска штінпъ къ
пріндеера Dіпломеі de фадъ.

Dатб'яз ачеста діл реzidenца поастръ, діл
орашвъл Іашії, ла 1. Апрілів, апъл тъптвіреі
Бна тіе оптъ све чіпчі-зечі ші шесе, іар ал Dom-
пічі поастре ал Шептелеа.“ (Din „Zimbr.“)

SCIENTIELE LA ROMANI.

(Continuare din Nr. 8.)

II. Istoria.

(Urmare.)

Nece pre de parte nu au acel'a pretiu, nece
in privint'a naratiunei, nece a criticei celi alatii
istorici, intre cari memoramu mai antanu pre
Veleiulu Paterculu, ale caruia doue carti istorice
plene de lacune incepdu dela primii consuli ai
ajungu pana la caderea republicei. Stilul lui
celu declamatoriu si ceva prea esornatu, lingua-
rile catra cas'a lui Tiberiu si alui Seianu l'au fa-
cutu de multu suspiciosu. Suptu Trajanu si poto-
ca si suptu Adrianu scrisse L. Floru 4 carti isto-
rice rom. unu opu agrumuratu fora destula destina-
tiune a tempureloru, plenu de afecturi si descrip-
tiuni poetic, intrunu stilu declamatoricu inflatatu.
Suptu Comodu scrisse greculu Dio Cassiu in Roma
80 de carti din istoria rom. din cari numai 21 ne
au mai remas. Curundu dupa aceea edéde
Eredianu asemenea unu grecu 8 carti istorice, in
cari descrie istoria romaniloru dela M. Aurelu
pana la C. Maximu. Amedeo in se suntu nesco-
istorici seci, si numai in lipsea altor'a de a se
folosi. Mai tardiu suptu Constantiniu si urmatorii
lui pana catra mediuloculu sec. IV au traitu Flaviu

Betropiu si Sestu Aurelui Victor. Celu de antanii la demandarea lui Valente a scrisu unu estractu defectuosu alu istoriei romane pana in tempulu seu intr'unu stilu tragicatoriu. Alu doilea o scurta istoria a cesariloru, — cest'a intr'unu stilu mai bunu ca celu alaltu. Nu mai de multu pretiu suntu demne cele 6 carti ale lui Zosimu, in cari nareză istoria romaniloru si a cesariloru pana la cuprinderea Romei de catra Alarieu. — Acumu intra periodulu Cronicariloru.

Trecemu acum'a la scrierorii periodelor mai scurte, sau ai evenimentelor particularie istorice. Aci ni se infacieza antaiasi data Iuliu Caesar, ale carui comentaria de „belulu galicu“ si „belulu civil“ cuprendu celu de antanii rangu intre opurile istorice. Puritatea stilului celui placutu si meduosu, validitatea si adeveratarea naratiuniloru din aceste opuri suntu mai presusu de tota recomandatia. Aulu Hirtiu Pansa comitantele lui Caesar si diligentele lui imitatoriu a continuatu cu gloria, si a adausu la cartile lui Cesar de „belulu galicu“ a opt'a carte; si descrise belulu Africano si Alezandrineanu. Si aci inca se cunosc etatea de auru, atatu intru naratiune, catu si inteu ordinarea istorica, cu tote ca Hirtiu dupa judecat'a unoru critici se postpune lui Caesar. Ciaru in acel'asi tempu scrise C. Crispu Sallustiu, — celu de antanii intre istoricii latini dupa Martial — cartile sale de spre „belulu jugurtinu“ si „cojuriatuna a Catilinaria“ in care nu use potu denegă acestui scrierorii: alegerea cea critica a inscientieriloru, scurtimes cea ne imitata, spresiunile cele barbatesci si nobili, si descriere audace si ingeajiosa a templariloru. Deci cui ore, din celi ce au ceditu aceste opuri cu placere nui va paró nou, pentru asemenele opuri ale unui Asiniu Polio, M. Agrippa si ale altoru istorici renumiti de pre acestu tempu, ce s'a pierdutu?

Asupr'a istoriei straine (espatriotice) inea si-au intorsu romanii atintuirea sa, cu tote ca intru acest'a nu s'a aratatu asia de maiestrii ca intru aloru. Diodoru din Sicilia unu gretu din tempurile lui Caesar si Augustu facu aci celi de antanii pasi. Din 40 de carti ale lui de istoria universale numai cele cinci de dinainte, si dela unu-spre-diecea pana la a douediecea, in suma cinciprediece carti cu mai remasu. Din aceste se poate judeca ben-

siora diligent'a autorialui, cu tote ca petrundieta-te si agerimea in judecatai au tradusu de multeori asuprasi defaima unora. Trogu Pompeiu a scrisu pre tempulu lui Augustu o carte mare istorica, care inse s'a pierdutu; din acesta a datu M. Junianu Justinu cam pre tempulu lui C. Antoniu unu estractu, ci epitomatoriu acesta nu s'a prea recomandat pre sene nece in privint'a fedeletatei, nece in privint'a stilului. Ciaru pre acestu tempu cade si greculu Nicolau din Damascu, unu scrierorii multu stimpatu de C. Augustu, carele a scrisu istoria asirianiloru si viati'a sa si alui Augustu; noi inse avem si opurile aceste numai nescari franturi. Mai cu mare succesu, de catu antecesorii sei, a scrisu Tacitu carte „despre datenele si starea germaniloru“, unu opu in tota privint'a clasicu. Alaturea cu elu a in florit u Q. Curtiu Rusu, din a carui eleganta descriptiune a speditiuniloru lui Alezandru numai optu carti mai avemu, precum si istoria Indianiloru. Cu pucinu mai tardiu scrisera Sulpiciu Severu unu preatu crestianu din Galia si Paulu Orosiu preatu din Taraco in Ispania, de intru carii, celui de antanii avemu de a multiemi doue carti de istoria baserecesca, in care se arata a si unu imitatoriu zelosu alu lui Salustiu. Alu doilea numai pucinu istoricu bunu, ne a lasatu siepte carti de istoria universale.

Intre cunoscutorii istoriei literarie ne se infacieza mai antanii Cicero. Opurile erudite ale acestuia arata o cunoscinta petrudiectoria, in acelu obiectu, si noile ne sierbeschu de cele mai bune funtane. Aprope de elu stau scriptele la Macrobiu, Gelliu si Censorinu. Unu opu propriu de aceste sorte scrise Caiu Svetoniu Tranquiliu, ce cuprindea descriptiunile vietiei gramateciloru, retoriloru si poetilor celor mai famosi, si din acestu opu partea cea mai mare, mai vertosu de inderetu, n'a ajungu pana la noi. Dece, inse vomu canta noi la aceea, ca Svetoniu a adunat cea mai mare parte totu anedoche, atunci pierdere scriptelor lui, va ave pucina insemenitate in alaturare cu pierderile scriptelor altoru scrietori. — Se mergemu acumu la biografii romanii. Aci ne se spunu noile mai antanii M. Aemiliu, Scauru, C. Lucretiu Catulu, I. Cornelius

Sulla, ci fienduca opurele loru nu le posiedemu, asia nece ca potu veni ele in cosideratiune. Demne de cea mai mare cosideratiune inaintea nostra sunt biografiele lui Corneliu Nepote coetaneulni lui **Caesar Augustu**, Cicero si Aticu, ci si din biografiele cele multe ale acestui scriotoriu, cu cari elu a vofit la o multime de romani. Mantasi ale face suvenire eterna numai una mica. Vrincea sa mantuitu de posta cea mistuitoria a tempului, si ceea ce posiedemu noi astazi a scosu dela perire **Aemiliu Probu**, si a dedicat o imperatrilui Teodosiu. Meritele acestui biografu romanu nu se potu trage la indoieala, precum si aceea cumu ca din-tre tote biografii lui Aticu nespita locul celu mai de frunte. Pe lenga Corneliu merita a se aduce inainte si Plutarchu unu grecu din Cheronea in Boetia si pedagogu lui Traianu, ale carui „vitae parallelae“ in cari face alaturare intre greci si romani din punctu istoricu sunt suspiciose, inse ca biografu merita dinsulu teda lauda. Mai mare, si inca in totu respectulu merita acesta, Tacitu in viatia lui Juliu Agricola. Cu multu mai diosu sta C. Svetoniu Tranquilu, carele de si nu i se va lua in consideratiune stilulu celu lipsit de totu gustulu, totusi nu se pot nega, cumu ca elu nece intr'unu tipu nu merita a se numera intre istorieci celi buni, pentru ca elu si in biografiele celoru doispradieice Cesari de antanu cu unu felia de posta veneza dupa tote anecdotele. Acestu biografu fui amiculu lui Pliniu celui mai teneru, si trai pana in tempulu lui Adrianu. — Mai cu multu dreptu merita, macaru unii de intre asiá numitii: „Scriptorum historiae Augustae“ numele de biografu adeveratu, pr. sunt: Aeliu Spartianu, Juliu Capitoniu, Trebeliu Pollio, Flaviu Vopiscu, Lampridiu si Vulcatiu Gallicanu. Intre toti Vopiscu esceleza mai tare, Capitoniu mai pucinu. Er cu Corneliu si Tacitu nu se pot nece unulu asemenea. Aci se mai adauga Autoriulu cartecelei „de viris illustribus urbis Romae“, despre care se intielege totu aceea ce am disu despre celi de inainte.

In urma in seria istoricilor romani se numera si aceli barbati, cari si-au pusu ostensula loru in-tru conserbarea unoru casuri, oratiuni au istorie

singuratece. In fruntea acestora sta Valeriu Maximu, unu contemporanu alu lui C. Tiberiu, carele ne au conserbatu nove carti despre nescari evenemente, si unele oratinai insemnate. Dar fienduca stilulu cartiloru care noi subtu acestu nume le posiedemu nu pota fi altulu, decat celu amesuratul etatei acesteia, de aci criticii dicu, cumu ca aceea ce noi legemu din ele astazi nu e alta, de catu unu extractu secu facutu, de una scriotoriu mai nou. Cu asemenea diligentia a intreprensi o culeptiune istorica mixta Aelianu romanu de nascere, carele 14 carti ale istoriei miste le a scrisu grecesce. Elu a traitu suptu Severu; — si lulin Obsequens unu scriotoriudin inceputulu sec. III. se tiene de asta clase. — Intre scriotorii de romane (romantiuri) numai L. Apuleiu e cunoscetu la romani, carele pentru stilulu seu celu inficosiatu, nu pota se produca altora, decat numai contemporanilor sei, de suptu Antoniu Piu, placere. (Va urma.)

SÓRELUI, AMICULUI.

„D. B. K. X.“

Стръзче соре'н латві, квіт фачі пезіс в а пътє;
Ці мапе опизонъл, пе тъпте-аі кълекатъ;
Ші разеле'ді прін змъре кължанд вътрънъ пі жале
Стръзватъ ла чея, карій де тълт Те-аз адопратъ!
Енти зі, язвіть алть, ешті Ворнікв със ші жосъ;
Къ-а разелорв пътере стъжеръ'л в фачі въртосъ;

Де-ачеа ешті глорюсъ,

Къ дикългешті де жосъ!

Е черзъл ка о пеле дитинъсъ, ѿnde стръзвате
Черепаска'ді артомъ, ка кърде de 'Амфіонъ; —
Ші рата Та дитинде пектаре-адеверате
Ла чеи din змъръ деасть: ла шеръз ші ла кокопъ
Амікъ ешті дитре астре, — менитъ de Дамнезъ,
Ка се 'нверзеніті пътжитъл прін — танці ші тешъ
мерезъ;

Се фії дечі маестосъ!

Ші' амікъ ла чея' де жосъ!

Ubocai.